

**„KRÓL PIANISTÓW W ŚWIECIE POLITYKI”.
MIĘDZYNARODOWE OBCHODY POŚWIĘCONE ŻYCIU
I DZIAŁALNOŚCI IGNACEGO JANA PADEREWSKIEGO,
WARSZAWA 18–20 LISTOPADA 2019 R.**

W dniach 18–20 listopada 2019 r. Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych we współpracy z archiwami państwowymi oraz innymi instytucjami pamięci w kraju i za granicą zorganizowała międzynarodowe obchody poświęcone życiu i działalności Ignacego Jana Paderewskiego (1860–1941), światowej sławy artysty i kompozytora, wybitnego polityka i męża stanu, cenionego przez wiele osobistości, w tym głowy koronowane współczesnego mu świata.

Pochodzący z kresów dawnej Rzeczypospolitej artysta stał się bożyszczem tłumów wielbicieli na wszystkich kontynentach. Pomimo tego na pięć lat przerwał oszałamiającą karierę pianisty, by wesprzeć rodzące się państwo polskie jako delegat na konferencję pokojową w Paryżu w 1919 r., a potem jako premier rządu i minister spraw zagranicznych. Dzięki światowej sławie, charyzmatycznej osobowości oraz wielkiej wiedzy o mieszkańcach i przeszłości kraju, który przez ponad 120 lat nie istniał na mapie Europy, wywarł decydujący wpływ na granice i kształt terytorialny niepodległej Polski. Sprawie polskiej służył przez kolejne lata życia. Zmarł w 1941 r., do końca walcząc o pomoc dla okupowanej przez dwóch sąsiadów Polski i wierząc w ogromną rolę Stanów Zjednoczonych w doprowadzeniu do pokoju w Europie.

Głównym celem zorganizowanych uroczystości było przypomnienie tej wielkiej w dziejach Polski postaci i jej dorobku, ale też ukazanie ogromnego wysiłku polskich archiwów państwowych i kustoszy pamięci poza granicami kraju dla zabezpieczenia ogromnej ilości bezcennych materiałów archiwalnych. Dwudniowe obrady poprzedziła uroczysta gala zorganizowana w Hotelu Bristol w Warszawie, miejscu nierozzerwalnie związanym z Paderewskim, który ufundował obiekt w 1901 r. z własnych honorariów za występy artystyczne. W otwarciu obchodów wzięli udział przedstawiciele władz państwowych oraz ambasadorzy lub ich reprezentanci z państw, które odegrały znaczącą rolę w życiu artysty: Francji, Stanów Zjednoczonych, Szwajcarii, Ukrainy, Wielkiej Brytanii. Obecny był również nuncjusz apostolski w Polsce reprezentujący Stolicę Apostolską, z którą w 1919 r. odnowiono stosunki dyplomatyczne. Stojący na czele rządu premier Ignacy Jan Paderewski współpracował blisko w odrodzonym państwie z pierwszym po ponad 120 latach niewoli nuncjuszem Achillesem Rattim, późniejszym papieżem Piusem XI. Galę inauguracyjną obchodów uświetnił występ grupy teatralnej *You.lineczka* z Katolickiej Publicznej Szkoły Podstawowej „Julin” im. Heleny i Ignacego Paderewskich

w Kaliskach, kultywującej pamięć o artyście i jego żonie, oraz koncert muzyki Mistrza Paderewskiego w wykonaniu Anety Łukaszewicz i Krzesimira Dębskiego z towarzyszeniem kwartetu smyczkowego PRIMUZ.

Wprowadzeniem do dwudniowej konferencji naukowej był wykład Adama Zamoyskiego, jednego z autorów podstawowej biografii Paderewskiego¹. W wystąpieniu zatytułowanym „Kluczowa rola Paderewskiego w powrocie Polski na mapę Europy” autor zwrócił uwagę przede wszystkim na wiodącą rolę Paderewskiego w ustaleniu polskich granic podczas konferencji pokojowej w Paryżu trwającej od stycznia do czerwca 1919 r. W jego ocenie na ten niewątpliwie sukces polityczny wpływ wywarła wcześniejsza oszałamiająca kariera artystyczna polskiego pianisty oraz charyzmatyczna osobowość, która pomagała Paderewskiemu w kontaktach z politykami amerykańskimi oraz liderami z Europy Zachodniej.

W dniach 19–20 listopada kontynuowano obrady poświęcone życiu i działalności Ignacego Jana Paderewskiego. Wzięło w nich udział 30 referentów z ośrodków badawczych i instytucji pamięci w Polsce, Stanach Zjednoczonych oraz na Ukrainie. Konferencja została podzielona na cztery główne bloki tematyczne: działalność społeczno-polityczna, kariera muzyczna i dorobek artystyczny, życie prywatne oraz spuścizna dokumentacyjna. Część pierwszą otworzył referat prof. Mariana Marka Drozdowskiego, autora niezastąpionej dotychczas biografii politycznej Paderewskiego². Wystąpienie koncentrowało się wokół osoby Paderewskiego jako twórcy narodowego zjednoczenia i pojednania różnych obozów politycznych i ośrodków władzy w odrodzonym państwie. Polskę widzianą z perspektywy francuskiej przedstawił z kolei prof. Tomasz Schramm z Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu. Ważny wątek biografii politycznej Paderewskiego związany z jego przyjazdem do Poznania w grudniu 1918 r. i wybuchem powstania wielkopolskiego omówił dr hab. Damian Szymczak. Poglądy Paderewskiego na kwestię mniejszości narodowych w II Rzeczypospolitej, a zwłaszcza jego postawę i działania wobec mniejszości ukraińskiej i żydowskiej, zaprezentowała dr hab. Anna Krochmal. Dwa ostatnie referaty z zakresu działalności politycznej omawiały aktywność Paderewskiego w Stanach Zjednoczonych, zwłaszcza w środowisku ponad czteromilionowej Polonii amerykańskiej. Ukazywały one wkład Paderewskiego w odzyskanie polskiej niepodległości w świetle źródeł archiwalnych zachowanych w Archiwum Muzeum Polskiego w Ameryce z siedzibą w Chicago (referat Haliny Misterki) oraz

¹ *Paderewski, A Biography*, Londyn 1982. Wydanie polskie przygotowane przez Państwowy Instytut Wydawniczy ukazało się w Warszawie w 1992 r.

² *Ignacy Jan Paderewski, zarys biografii politycznej*, wyd. 1, Warszawa 1979, wyd. 2, Warszawa 1981, wyd. 3, Warszawa 1986. Drozdowski jest też autorem wielu innych publikacji poświęconych działalności Paderewskiego, jedną z ostatnio wydanych jest monografia *O niepodległą i demokratyczną Rzeczpospolitą. Z dziejów aktywności artystycznej i obywatelskiej Ignacego Jana Paderewskiego*, Kraków–Warszawa 2018.

w dokumentach z Instytutu Józefa Piłsudskiego w Ameryce z siedzibą w Nowym Jorku (wystąpienie dr Iwony Drąg-Korgi).

Część druga obrad, ukazująca karierę artystyczną Paderewskiego, obejmowała analizę jego twórczości kompozytorskiej (w wystąpieniu dr Moniki Płucienik), charakterystykę dokonań pianistycznych artysty (referat Marka Żebrowskiego) oraz prezentację osoby Paderewskiego poprzez przedstawienie opinii o nim muzyków i polityków jemu współczesnych (referat Xymeny Pilch-Nowakowskiej). Dopelnieniem pierwszego dnia konferencji były referaty: prof. Macieja Kledzika o powojennych losach spadku po Ignacym Paderewskim, Mariusza Olczaka poświęcone amerykańskiemu pogrzebowi Paderewskiego w 1941 r. i sprowadzeniu prochów artysty do Polski w 1992 r. oraz Iwony Fischer omawiający krakowskie ślady Paderewskiego i jego związki z tym miastem.

W drugim dniu konferencji referenci skupili się na prezentacji różnych wątków z życia prywatnego artysty. Omawiano jego pobyt i działalność w jedynej zachowanej do dnia dzisiejszego posiadłości Paderewskiego w Kaśnej Dolnej pod Tarnowem (wystąpienie dr. Franciszka Pulita), prezentowano prywatne wizyty na ranchach Paderewskich w Kalifornii oraz różne formy spędzania przez nich czasu wolnego od artystycznych tournée (m.in. uprawa winorośli, drzew migdałowych, poszukiwania ropy naftowej, rozrywki sportowe). Osobne wystąpienie poświęcono działalności Heleny i Ignacego Paderewskich w podwarszawskim majątku Julin, w którym żona artysty ufundowała mieszkańcom szkołę podstawową, a także była inicjatorką powołania do życia Wyższej Szkoły Hodowli Drobiu dla Dziewcząt (referat Jolanty Abramczyk i Małgorzaty Siuchty). Nieco odmienne spojrzenie na kwestię popularyzacji wiedzy o Paderewskim i badania jemu poświęcone prowadzone na Ukrainie zostało przedstawione w referatach dr Iriny Kopoć z Muzeum Borysa Latoszyńskiego w Żytomierzu oraz dr Elwiry Gilewicz z Polsko-Ukraińskiej Fundacji im. Paderewskiego.

Odrębny obszerny panel poświęcono losom i zawartości spuścizny dokumentacyjnej po Paderewskim, która narastała w ciągu jego aktywnego i stosunkowo długiego życia w różnych miejscach świata przez ponad 60 lat. Jej główną część stanowiły materiały zbierane od 1898 do 1940 r. w jego posiadłości – willi Riond Bosson na przedmieściach Morges w Szwajcarii. Dzięki temu miejscu przechowywania poza granicami Polski materiały ocalały w znakomitej większości w trudnym okresie II wojny światowej. Zbiory muzealne i archiwalia szwajcarskie powróciły do kraju w latach 50. XX w. i zostały podzielone między kilka instytucji pamięci. Większość spuścizny dokumentacyjnej przechowywana jest obecnie w Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Obejmuje ona źródła zgromadzone od chwili nabycia przez Paderewskiego Riond Bosson w 1898 r. do momentu jego wyjazdu ze Szwajcarii do Stanów Zjednoczonych we wrześniu 1940 r. Wiele cennych materiałów nadal znajduje się poza granicami Polski. Ta część konferencji obejmowała referaty oma-

wiające fragmenty spuścizny dokumentacyjnej po Paderewskim przechowywane w różnych ośrodkach krajowych i zagranicznych. Znalazły się w niej wystąpienia: Agnieszki Wojciechowskiej na temat związków Paderewskiego ze Szwajcarią w świetle akt Muzeum Paderewskiego w Morges i Polskiej Misji Katolickiej w Szwajcarii, Jolanty Leśniewskiej o Paderewskianach w Fundacji Archiwum Helveto-Polonicum we Fryburgu, Justyny Szombary na temat źródeł w krakowskim Ośrodku Dokumentacji Muzyki Polskiej XIX i XX w. im. I. J. Paderewskiego, Moniki Mandau i Wojciecha Barcikowskiego o zbiorach nagrań w Archiwum Polskiego Radia, dr Magdaleny Pinker o kolekcji dalekowschodniej Paderewskiego w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie. Źródła do biografii artysty w zasobie Archiwum Akt Nowych omówił dr Adam Dąbrowski, a zbiory odnoszące się do Paderewskiego w Muzeum Polskim w Chicago scharakteryzowała Edyta Targońska. Ostatnie dwa referaty poświęcono nieznanym dotąd w Polsce fragmentom spuścizny po Paderewskim, przechowywanym w Polish Music Center w Los Angeles.

W trakcie drugiego dnia konferencji doszło do uroczystości przekazania przez dr. Franciszka Pulita z Tarnowa do zasobu Archiwum Akt Nowych w Warszawie zgromadzonego przez ofiarodawcę zbioru okolicznościowych kopert ze znaczkami wydanych przez pocztę amerykańską w 1960 r. w limitowanej serii *Champion of Liberty* z okazji 100. rocznicy urodzin Ignacego Jana Paderewskiego. Dar objął ponadto 14 woluminów unikatowych wydawnictw monograficznych opublikowanych poza Polską, a poświęconych dziejom Polonii amerykańskiej oraz życiu i działalności artysty, w tym dwie prace autorstwa Franciszka Pulita wydane w kraju na temat Paderewskiego. Część z tych materiałów wykorzystano do prezentacji szerszej publiczności na wystawie towarzyszącej konferencji naukowej, zorganizowanej pod tytułem „Król pianistów w świecie polityki. Ignacy Jan Paderewski w dokumentach archiwalnych”.

Ekspozycja objęła siedem działów tematycznych przedstawiających wybrane wątki z biografii artysty, jak też z licznych obszarów jego działalności zawodowej, w tym kariery artystycznej oraz działalności społeczno-politycznej, którą rozpoczął jeszcze przed I wojną światową i kontynuował do śmierci w 1941 r. Osobne działy poświęcono życiu prywatnemu Paderewskiego, szczególnie zaś legendzie kształtującej się już w trakcie jego aktywności zawodowej oraz formom upamiętnienia tej wybitnej postaci przez potomnych. Zwrócono też uwagę na rozproszoną w wielu instytucjach w Polsce i poza jej granicami spuściznę dokumentacyjną tworzoną przez samego Paderewskiego i jego najbliższe otoczenie. Te unikatowe zbiory źródeł mogą być podstawą dalszych badań naukowych prowadzonych przez specjalistów z różnych dziedzin wiedzy. Odrębny dział tematyczny poświęcono Helenie Paderewskiej, często niedocenianej w literaturze przedmiotu. Na ekspozycji skupiono się na prezentacji jej wielkiej aktywności społecznej i działalności charytatyw-

nej oraz najbardziej znanych inicjatyw wspierających proces odzyskania przez Polskę niepodległości.

Poszerzonym komentarzem do wystawy była publikacja autorstwa dr hab. Anny Krochmal *Król pianistów w świecie polityki. Ignacy Jan Paderewski w dokumentach archiwalnych* (Warszawa 2019).

Anna Krochmal
(Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych)